

İRAN'IN ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜNE KATILIMININ OLASI SONUÇLARI

DR. TAMER KAŞIKCI

Akademisyen ESOGÜ

“

Başlangıçta üyeleri arasındaki sınır anlaşmazlıklarının çözümü çabası sonrası kurulan ŞİÖ, zaman içerisinde üyeleri arasında politik, ekonomik, güvenlik, sosyal ve kültürel ilişkileri de içeren geniş “fonksiyon alanı”na sahip olmuştur.

”

Geçtiğimiz ay Özbekistan'ın Semerkant kentinde düzenlenen zirvede, İran'ın, Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) üyeliği resmî olarak tanınmıştır. Böylelikle, 2001 yılında Çin ve Rusya önderliğinde kurulan örgütün sınırları Ortadoğu bölgesine ulaşmıştır. Dünya nüfusunun yaklaşık %40'ını, dünya ekonomisinin ise %25'lik bir kısmını bünyesinde barındıran bir örgüt hâline gelen ve giderek güçlenen ŞİÖ'nün, İran'ın katılımıyla uluslararası politikada olduğu kadar Ortadoğu politikalarında da ne derece etkili olabileceği ve İran'ın bölgedeki konumunu nasıl etkileyeceği önemli soru işaretleri olarak gündeme gelmektedir. Bu soruların cevap-

larına odaklanan bu yazıda, İran'ın ŞİÖ'ye katılımının örgütün “Batı-karşıtı” karakterini güçlendirirken, İran'ın da bölgedeki Batı karşıtı imajını pekiştireceği, bu sembolik

getirinin dışında örgüte üye olmanın İran'ın mevcut güvenlik ve ekonomik problemlerini çözmede kısa vadede etkili olamayacağı iddiası savunulacaktır.

ŞİÖ'NÜN KADERİ: GÜVENLİK YA DA EKONOMİ

Başlangıçta üyeleri arasındaki sınır anlaşmazlıklarının çözümü çabası sonrası kurulan ŞİÖ, zaman içerisinde üyeleri arasında politik, ekonomik, güvenlik, sosyal ve kültürel ilişkileri de içeren geniş "fonksiyon alanı"na sahip olmuştur. Her ne kadar, resmî olarak, örgütün bölge ve dünya barış ve istikrarına katkı yapma amacına sahip olduğu ifade edilse de ŞİÖ'nün asıl amacının

ABD önderliğindeki Batı blokuna bir alternatif yaratma çabası olduğunu söylemek mümkündür. Bu amacın gerçekleştirilmesinde, örgütün lider aktörleri olan Rusya ve Çin'in savundukları farklı stratejiler ise örgütün gelecek politikalarının nasıl şekilleneceği konusunda farklı seçeneklerin oluşmasına neden olmaktadır. Batı blokundan algıladığı yakın tehdit nedeniyle derin güvenlik kaygılarına sahip olan Rusya, örgütün Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü

(NATO) benzeri bir güvenlik yapılanmasına dönüşmesini sağlamaya çalışmaktadır. Diğer yandan, her ne kadar mevcut Batı düzenine alternatif yaratma isteğine sahip olmakla birlikte, doğrudan ABD ile çatışmak istemeyen Çin, ŞİÖ'nün Batı'yı tahrik edecek bir güvenlik örgütü değil, Çin'in ekonomik gücünün ve etkisinin mevcut ve olası üyeler üzerinde yayılmasını mümkün kılacak ekonomi ağırlıklı bir örgüt hâline gelmesini istemektedir.

Örgütün liderliği pozisyonunda bulunan iki gücün strateji tercihlerindeki bu farklılık, gelecek politikalarının nasıl şekilleneceği konusunda soru işaretleri doğurmakta ve uluslararası politikadaki olası etkilerini öngörmeyi güçleştirmektedir. Bununla birlikte, örgütün hem üye sayısı bağlamında genişleme hem de faaliyet alanı bağlamında derinleşme sürecine devam etmesi ŞİÖ'nün uluslararası politikadaki ağırlığının artacağını göstermektedir.

Güvenlik açısından değerlendirildiğinde, başta ABD olmak üzere Batı blokunu doğrudan ve açık şekilde hedef alan politikalar yürüten İran'ın örgüte katılımının, örgütün "Batı karşıtı" pozisyonunu daha açık ve keskin hâle getireceğini söylemek mümkündür. Nitekim, İran'ın ŞİÖ üyeliği Batı medyasında yeni bir "şer ekseninin" oluştuğu şeklinde yorumlanmıştır.

İRAN'IN ÜYELİĞİ: "ŞER" YA DA "ANTI-ŞER" EKSENİ

İran ve diğer olası üyelerin bu oluşuma katılımının hem ŞİÖ hem de İran açısından çeşitli güvenlik ve ekonomik katkıları olacağı da aşikârdır. Güvenlik açısından değerlendirildiğinde, başta ABD olmak üzere Batı blokunu doğrudan ve açık şekilde hedef alan politikalar yürüten İran'ın örgüte katılımının, örgütün "Batı karşıtı" pozisyonunu daha açık ve keskin hâle getireceğini söylemek mümkündür. Nitekim, İran'ın ŞİÖ üyeliği Batı medyasında yeni bir "şer

ekseninin" oluştuğu şeklinde yorumlanmıştır. Bununla birlikte İran gibi bölge politikalarında etkin bir aktör üzerinden Ortadoğu'ya girişi ŞİÖ'nün bölge politikalarında güçlü konuma sahip olmasının önünü açacaktır. Buna karşılık, bu oluşumun sınırlarının Ortadoğu'ya uzanmasıyla birlikte, bu bölgede yaşanan ve yaşanabilecek önemli siyasi ve toplumsal krizler ŞİÖ'nün gündeminde yer edinecektir. Buna ek olarak, bilindiği üzere ŞİÖ'nün en önemli başarılarından birisi üye ülkelerin mücadele ettiği terör gruplarına karşı etkili bir iş birliği sistemi üretmesidir. Bu bağlamda, İran'ın çeşitli Cihatçı örgütlerle yakın ilişkisi, Asya'da faaliyet gösteren benzer örgütlerle mücadele eden üye ülkeler açısından önemli sorun teşkil edecektir. Tacikistan'ın İslami Uyanış Partisi'ne verdiği destek nedeniyle İran'ın üyeliğine uzun süre karşı çıkması, bu durumun açık göstergesidir. Tüm bunlar örgütün operasyonelliğine yönelik yeni sınamalar üretebilir.

İran açısından değerlendirildiğinde ise ŞİÖ üyeliğinin ülkenin bölgedeki pozisyonunu güçlendireceğini söylemek mümkündür. Bilindiği üzere, devrimden bu yana İran, bölgedeki Batı karşıtı cephenin önde gelen aktörlerinden biridir. Bu bağlamda İran hem Batılı aktörlerin bölgedeki doğrudan varlıklarına hem de bölgedeki Batı yanlısı aktörlere karşı mücadele içerisindedir. Bu mücadelesiyle İran, bölge hakları düzeyindeki Batı karşıtlığının önemli sembollerinden biri olarak görülmektedir. Bu nedenle Rusya ve Çin gibi uluslararası düzlemde Batı alternatifi ülkelerle ŞİÖ bünyesinde kurumsal ittifak ilişkisine sahip olması,

İran'ın Batı karşıtlığını uluslararası zemine taşıyacak ve bölge halkları nezdindeki prestijine etki edecektir. Nitekim İran medyasında Çin, Rusya ve İran'ın bir araya gelişi "şer eksen" olarak tanımlanan Batıya karşı "anti-şer eksen"nin oluşumu olarak yansıtılmıştır. Bununla birlikte, İran'ın Ortadoğu'daki diğer önemli bölge aktörleriyle içerisinde olduğu güç mücadelesinde, ŞİÖ'nün doğrudan etkisi olacağını öngörmek mümkün değildir. Zira mevcut organizasyonel yapılanması ile ŞİÖ, NATO kadar sıkı ittifak sistemine sahip değildir. Aksine örgüt, üyelerin hem iç hem de dış politikalarındaki egemenlik haklarına ileri derecede hassasiyet göstermektedir. Bu nedenle tıpkı Rusya'nın Ukrayna müdahalesinde örgütün doğrudan herhangi eylem gerçekleştirmemesi örneğinde olduğu gibi, İran'ın bölge aktörleriyle mücadelesinde de doğrudan etkisi olması zayıf ihtimal olarak görünmektedir. Zaten Hindistan ve Pakistan'ın birlikte üye olarak kabul edilmesi örneğinde görüldüğü gibi ŞİÖ, üyelerinin bölge içi rekabetlerinin yaratacağı olası krizlerin parçası olmaktan kaçınmaktadır. Bu nedenle ŞİÖ üyeleri, İran'ın yanı sıra Türkiye, Suudi Arabistan ve Mısır gibi bölgenin diğer güçlü ülkelerinin de örgüte dâhil olmasına sıcak bakmakta ve böylece üyeleri arasında denge oluşturmaya çalışmaktadır.

İran'ın ŞİÖ üyeliğinin ekonomik açıdan da hem örgüte hem de İran'a getirilerinin olması beklenmektedir. İran Dışişleri Bakanı Hüseyin Emir Abdullahiyan'ın bir açıklamasında dile getirdiği gibi İran Basra Körfezi ve Hazar Denizi bağlantıları üzerinden ŞİÖ üyele-

rinin dünyanın geri kalanıyla iletişimde kilit rol oynayacaktır. Ayrıca Çin'in uzun yıllardır geliştirdiği Tek Kuşak Tek Yol Projesi'nin gerçekleşmesinde de İran coğrafyasının büyük önemi bulunmaktadır. İran açısından değerlendirildiğinde ise ŞİÖ üyeleriyle ekonomik ilişkiler hayati önem taşımaktadır. Her ne kadar hâlihazırda örgüt üyeleriyle ekonomik ilişkileri çok güçlü görünmese de ŞİÖ üyeliği ve bu üyeliğin getirdiği daha yakın ikili ilişkiler İran'ın yıllardır mücadele ettiği Batı merkezli ekonomik yaptırımların etkilerinden kurtulmasında çıkış noktası olabilir. Semerkant Zirvesi'nde alınan kararlar üye ülkeler arası çeşitli bankacılık sınırlamalarının kaldırılması ve yine üye ülkeler arası ticarete yerel para biriminin kul-

lanım oranının her geçen yıl artması İran'ın Batı ekonomilerine bağımlılığını azaltıp, yaptırımların etkilerinin zayıflatılmasında rol oynayabilecektir.

“

ŞİÖ politikalarında öne çıkan güvenlik ve ekonomi stratejileri bağlamında değerlendirildiğinde, İran'ın ŞİÖ üyeliğinin örgütün Batı'ya alternatif olma amacına ulaşılmasına katkı sağlayacağı aşikârdır. Bunun yanı sıra bu oluşuma üye olmak, İran'ın Batı karşıtı pozisyonunun hem bölge hem de uluslararası düzlemde güçlenmesini sağlayacaktır.

”

Benzer şekilde ŞİÖ üyeliği Çin ile İran arasında uzun zamandır sürmekte olan uzun dönemli ekonomik iş birliği görüşmelerinin hızlanmasında ve kısa sürede somutlaşmasında etkili olacak, benzer sürecin Rusya ile yaşanmasıyla İran ekonomisindeki Çin ve Rus sermayesinin payının artması ve yeni yatırımların ülke ekonomisine kazandırılması mümkün olacaktır. Bunun yanı sıra, ABD'nin çekilmesiyle birlikte Kapsamlı Ortak Eylem Planı'nın önemini kaybetmesi ve yeniden uygulanan yaptırımlar İran ekonomisi üzerinde önemli bir baskı unsuru oluşturmaktadır. İran'ın Rusya ve Çin desteğine ŞİÖ gibi kurumsal mekanizma üzerinden sahip olması, yaptırımların kaldırılması ve ülkenin nükleer programını düzenleyici yeni anlaşmanın imzalanması için süren müzakerelerde İran yönetiminin elini güçlendirecektir.

Sonuç olarak, ŞİÖ politikalarında öne çıkan güvenlik ve ekonomi stratejileri bağlamında değerlendirildiğinde, İran'ın ŞİÖ üyeliğinin örgütün Batı'ya alternatif olma amacına ulaşılmasına katkı sağlayacağı aşikârdır. Bunun yanı sıra bu oluşuma üye olmak, İran'ın Batı karşıtı pozisyonunun hem bölge hem de uluslararası düzlemde güçlenmesini sağlayacaktır. Diğer yandan Batı merkezli yaptırımlar nedeniyle zorluk çeken İran ekonomisi ŞİÖ üyeliğinin yarattığı imkânlarla kısmen de olsa rahatlayabilecektir. Ancak tüm bu gelişmelerin İran'ın hem Batılı hem de bölge aktörleriyle yaşamakta olduğu problemlerin aşılmasında kısa dönemde etkili olacağını söylemek mümkün değildir. ■

